

Roman Darowski SJ (Kraków)

Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum”

WKŁAD POLAKÓW DO MYŚLI FILOZOFICZNEJ
NA ŚWIECIE*

Początki

Początek chrystianizacji Polski nastąpił w II połowie X w., gdy w 966 r. książę Mieszko I (ok. 935-992) wraz ze swym dworem przyjął chrzest w obrządku łacińskim. Chrzest władcy i zorganizowanie w Poznaniu w 968 r. przez biskupa Jordana pierwszego biskupstwa w Polsce, zależnego bezpośrednio od papieża, zrównały poniekąd państwo polskie z innymi krajami Europy i związały Polskę z zachodnią kulturą chrześcijańską. Do Polski, początkowo głównie w celach misyjnych, przybywało coraz więcej duchownych, którzy na ogół mieli jakieś wykształcenie. Znali też łacinę – język ówczesnego Kościoła Zachodniego, która umożliwiała kontakty międzynarodowe. Powstające coraz liczniej kościoły i klasztory stawały się powoli ośrodkami życia intelektualnego i artystycznego. Także Polacy, zwłaszcza zakonnicy, coraz liczniej studiowali za granicą, a po

* W niniejszym opracowaniu uwzględniam różne rodzaje wpływów i różne kryteria oceny, w szczególności: oryginalność poglądów, wpływ, jaki dany filozof wywierał na swych współczesnych, publikowanie za granicą prac w oryginale, wydawanie prac w Polsce w języku obcym (przekłady), powoływanie się na określonych autorów oraz na ich pisma, długoletnią działalność dydaktyczną we wpływowym ośrodkach, zwłaszcza zagranicznych.

Znaczną rolę w tym przeglądzie odgrywa kryterium popularności niektórych prac za granicą, ale uwzględniam też takie, które w swoim czasie stanowiły ważny krok naprzód, nawet jeśli były mało znane poza Polską.

Wymieniam tylko najważniejsze osiągnięcia z omawianej dziedziny. Nie jest to więc historia filozofii w Polsce, lecz jedynie jeden jej aspekt.

Prof. Irena Stasiewicz-Jasiukowa z Polskiej Akademii Nauk (PAN), prof. Stanisław Pieróg z Uniw. Warszawskiego i dr Krzysztof Wojcieszek z Wyższej Szkoły Pedagogiki Resocjalizacyjnej *Pedagogium* w Warszawie oraz ks. prof. Stanisław Janeczek i prof. Antoni B. Stępień z Katolickiego Uniw. Lubelskiego, a także prof. Stanisław Ziemiański SJ z Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej „Ignatianum” w Krakowie przekazali mi wiele sugestii, które przyczyniły się do ulepszenia tego opracowania. Bardzo im za to dziękuję! – Będę zobowiązany za dalsze uwagi i uzupełnienia, które będą mi pomocne przy udoskonalaniu niniejszego tekstu w osobnej publikacji książkowej, jaką zamierzam wydać.

powrocie do kraju w różny sposób upowszechniali nabytą wiedzę.

Najstarsze udokumentowane przejawy działalności filozoficznej na ziemiach Polski pochodzą z XIII w. Pierwszym szeroko znanym w Europie polskim uczonym był WITELON (Vitello), fizyk, matematyk, filozof. Urodził się ok. 1230 na Śląsku, prawdopodobnie w Legnicy, zmarł ok. 1290 r. Był synem Polki i kolonisty z Turyngii.

Po r. 1250 studiował w Paryżu, gdzie uzyskał stopień magistra sztuk wyzwolonych i filozofii. Od 1262 r. przebywał w Padwie, gdzie wykładał filozofię. Od 1269 r. działał na dworze papieskim w Viterbo. W Italii nawiązał kontakty m.in. z Rogerem Baconem (ok. 1215-1292), Tomaszem z Akwinu (1225/25-1274) i Wilhelmem z Moerbecke (ok. 1225-1286). W 1274 r. brał udział w Soborze Powszechnym w Lyonie.

Najważniejszym jego zachowanym dziełem jest traktat *Perspektywa* (*Perspectivorum libri decem* [Dziesięć ksiąg o perspektywie]), znany w Europie i wielokrotnie wznawiany. Korzystali z niego m.in. Mikołaj Kopernik (1473-1543), Leonardo da Vinci (1452-1519), Johann Müller (Regiomontanus, 1436-1476) i Johannes Kepler (1571-1630), który swą rozprawę o optyce, wydaną w 1604 r., zatytułował *Ad Vitellonem Paralipomena* [Uzupełnienia do Witelona].

Traktat Witelona dotyczy optyki, anatomii oka, fizjologii widzenia i psychologii spostrzegania. Jego poglądy, zasadniczo o charakterze neoplatońskim, były pod wieloma względami nowatorskie. Ku jego czci w 1935 r. Międzynarodowa Unia Astronomiczna jednemu z kraterów na Księżycu nadała nazwę Vitello.

W XIV wieku w filozofii występowały dwa główne nurty: *via antiqua* – droga dawna, tj. filozofia Tomasza z Akwinu i Jana Dunsza Szkota (1266-1308), oraz *via moderna* – droga nowoczesna, czyli nurt nominalistyczny, zwłaszcza Wilhelm Ockham (przed 1288-1347). Oba nurty miały w Polsce zwolenników, a ich wpływ trwał dłużej niż w innych krajach.

Duże znaczenie dla ruchu filozoficznego w Polsce miało założenie w 1364 r. przez króla Kazimierza Wielkiego uniwersytetu w Krakowie, gdzie w 1400 r. królowa Jadwiga erygowała także Wydział Teologiczny. Uniwersytet, zwany najpierw *Studium Generale*, później Akademią Krakowską, a od XIX w. Uniwersytetem Jagiellońskim, stał się wkrótce ważnym, międzynarodowym ośrodkiem nauczania i studiów, zwłaszcza w Europie Środkowej.

Jednym z jego organizatorów i wychowawcą pierwszych profesorów tej Uczelni był słynny na Zachodzie Europy MATEUSZ Z KRAKOWA (ok. 1345-1410). Wykształcony w Pradze i tamże profesor teologii, był później biskupem Wormacji i rektorem Uniw. w Heidelbergu (od 1396 r.). Mateusz należał do najwybitniejszych filozofów i teologów na przełomie XIV i XV w.

Z zakresu filozofii cenny jest jego traktat *Rationale divinatorum operum* [Rozumność dzieł bożych], w którym nawiązując do myśli Platona i św. Augustyna, omawiał problem zła oraz rozwijał poglądy m.in. z zakresu filozofii

człowieka, podkreślając jego wolność i godność. Poglądy te leżały u podstaw prawniczych i politycznych poglądów STANISŁAWA ZE SKARBIMIERZA (†1431) oraz PAWŁA WŁODKOWICA (ok. 1370 – ok. 1435), twórców tzw. polskiej szkoły prawa międzynarodowego. Pierwszy z nich już w 1410 r. ogłosił rozprawę *De bello iusto*, a drugi na soborze w Konstancji w 1415 r. przedstawił rozprawę pt. *Tractatus de potestate papae et imperatoris respectu infidelium* [Traktat o władzy papieża i cesarza w stosunku do niewiernych]. Obaj opracowali zagadnienie „wojny sprawiedliwej”.

Podczas tego Soboru Włodkowic, wówczas rektor Akademii Krakowskiej, przedstawił i uzasadniał pogląd, że wszystkie narody, także pogańskie, mają prawo do samorządności i życia w pokoju na ziemiach, które są ich własnością. Była to jedna z najwcześniejszych, podstawowych zasad prawa międzynarodowego.

Zgodnie z tradycją późnego średniowiecza arystotelizm był pierwszym nurtem dominującym w Polsce. Biblioteka Uniwersytecka (Jagiellońska) w Krakowie posiada jeden z największych w Europie zbiór rękopisów komentarzy do traktatów Arystotelesa, utrzymanych przeważnie w duchu nominalistycznym – jako tzw. *via moderna*.

PAWEŁ Z WORCZYNA (ok. 1380-1430) studiował w Pradze i Lipsku, był profesorem Akademii Krakowskiej. Głównym jego dziełem jest najobszerniejszy polski komentarz do *Etyki nikomachejskiej* Arystotelesa, należący do najbardziej oryginalnych dzieł filozoficznych średniowiecza. Podkreślał zwłaszcza rolę i wartość ludzkiej aktywności oraz zaangażowania społecznego.

W Krakowie dużą wagę przywiązywano początkowo do filozofii przyrody oraz do filozofii społecznej i politycznej. W dziedzinie „nowej fizyki” główną rolę odegrał Benedykt HESSE (ok. 1389-1456), profesor i rektor Akademii, autor wielu traktatów, najwybitniejszy średniowieczny filozof i teolog polski. W logice opowiadał się za nominalizmem, zwłaszcza w wersji Jana Buridana (przed 1300 – po 1358), a w filozofii człowieka przyjmował pogląd arystotelesowsko-tomistyczny. Usiłował godzić go z wątkami augustynizmu i nominalizmu.

Akademia Krakowska stała się wkrótce także ośrodkiem studiów matematyczno-przyrodniczych i astronomicznych o zasięgu europejskim. Do niej w latach czterdziestych XV w. zwrócił się Sobór Bazylejski z propozycją opracowania kalendarza.

JAN Z GŁOGOWA / Głogowczyk (ok. 1445-1507), filozof, matematyk, astronom i geograf, był zwolennikiem *via antiqua*. Studiował w Akademii Krakowskiej, a następnie przez 40 lat wykładał w niej filozofię i astronomię. W logice opracował własną teorię supozycji, nawiązującą do Piotra Hiszpana (1226-1277). Jego uczniem był Kopernik.

Główne jego dzieła to: *Exercitium novae logicae* [Ćwiczenie w nowej logice], Kraków 1499 i 1511; *Exercitium super omnes tractatus parvorum logicalium Petri Hispani* [Ćwiczenie z zakresu wszystkich traktatów logiki małej Piotra

Hiszpana], Lipsk 1500, Strasburg 1517; *Exercitium veteris artis* [Ćwiczenie w dawnej sztuce logicznej], Kraków 1504, Strasburg 1517; *Quaestiones librorum De anima* [Zagadnienia z ksiąg O duszy], Metz 1501, Kraków 1514.

MICHAŁ TWARÓG z Bystrzykowa (ok. 1450-1520) studiował w Krakowie, Paryżu i Ingolstadcie, później wykładał w Akademii Krakowskiej. Był filozofem i teologiem, zwolennikiem i krzewicielem filozofii Jana Dunsza Szkota. Główne dzieła: *Quaestiones veteris et novae logicae* [Zagadnienia dawnej i nowej logiki], Kraków 1507, wyd. 3: 1511; *Quaestiones in Tractatus parvorum logicalium Petri Hispani* [Zagadnienia z zakresu logiki małej Piotra Hiszpana], Kraków 1512.

Michał FALKENER (Michaël Vratislaviensis, ok. 1460-1534) był filozofem i astronomem. Studiował w Akademii Krakowskiej, gdzie później był profesorem. W filozofii opowiadał się przeważnie za tomizmem. Jego uczniem był Mikołaj Kopernik.

Główne jego dzieła: *Introductorium dialecticae* [Wstęp do dialektyki], Kraków 1504, wyd. 4: 1522; Norymberga 1511; Strasburg 1515; *Epithoma figurarum in libros Physicorum et De anima Aristotelis* [Komentarz do ksiąg przyrodniczych Arystotelesa oraz do jego traktatu o duszy], Kraków 1518; *Introductorium Astronomiae Cracoviense* [Krakowski wstęp do astronomii], Kraków 1506, wyd. 4: 1517. Ważnym jego dziełem, które jednak pozostało w rękopisie (Bibl. Jagiellońska w Krakowie), są *Collectanea super quaestiones de quolibet* – komentarze do XII ksiąg *Quaestiones quodlibetales* Tomasza z Akwinu.

Rozwój filozofii przyrody na Akademii Krakowskiej w XV w. przyczynił się do tego, że pojawił się Mikołaj KOPERNIK (1473-1543), student i absolwent tej uczelni. W głównym swym dziele *De revolutionibus orbium coelestium* [O obrotach sfer niebieskich], Norymberga 1543, przedstawił heliocentryczną astronomię, którą w liście dedykacyjnym do papieża Pawła III oddawał pod osąd filozofów. Heliocentryczna interpretacja Wszechświata miała poważne konsekwencje filozoficzne. Zmieniła bowiem zasadniczo pogląd na miejsce Ziemi – a na niej człowieka – we Wszechświecie. Dzieło to było wyrazem najważniejszej rewolucji naukowej od czasów starożytnych, nazywanej niekiedy „przewrotem kopernikańskim”.

Odrodzenie

Andrzej Frycz MODRZEWSKI (1503-1572) – to pisarz polityczny okresu Odrodzenia, znany i ceniony również za granicą. Studiował w Akademii Krakowskiej i w Wittenberdze, gdzie ulegał wpływowi reformacji. Główne jego dzieło to *De Republica emendanda* [O poprawie Rzeczypospolitej], Kraków 1551, Bazylea 1554. Zostało przełożone na kilka języków i spotkało się z dużym uznaniem. Składa się z pięciu ksiąg: *De moribus* [O obyczajach], *De legibus* [O prawach], *De bello* [O wojnie], *De Ecclesia* [O Kościele], *De schola* [O szkole].

Modrzewski postulował nowe rozwiązania, m.in.: silną władzę centralną przy zachowaniu jednak niektórych form demokracji, zrównanie praw wszystkich warstw społecznych (szlachty, mieszczan i chłopów), odstąpienie od dożywotniego sprawowania urzędów, ochronę gospodarki krajowej przed konkurencją zagraniczną (protekcjonizm), opiekę państwa nad szkolnictwem i nad ubogimi.

JAN Z TRZCIANY (1510-1567) był studentem, a później profesorem Akademii Krakowskiej. Jest autorem dziełka *Libellus de natura et dignitate hominis* [Książeczka o naturze i godności człowieka], Kraków 1554. Ukazuje w nim szczególne miejsce człowieka i jego wyższość względem innych bytów we Wszechświecie oraz wynikającą z tego godność. Przytacza racje zarówno filozoficzne, jak i teologiczne, tak co do duszy, jak i co do ciała.

Jakub GÓRSKI (ok. 1525-1585) studiował w Akademii Krakowskiej i w Italii; później był w Krakowie profesorem i długoletnim rektorem. W 1563 r. w Lipsku opublikowano jego *Commentariorum artis dialecticae libri decem* [Dziesięć ksiąg komentarzy do sztuki dialektycznej], duże dzieło z zakresu logiki, w którym obszernie omawia zwłaszcza sposoby argumentacji stosowane w naukach humanistycznych.

Wybitnym przedstawicielem filozofii był też Adam BURSKI (ok. 1560-1611), profesor Akademii Krakowskiej, a od 1596 r. Akademii Zamojskiej i długoletni jej rektor, zwolennik stoicyzmu. Miał duże zasługi w dziedzinie logiki, m.in. podkreślał wagę logiki zdań i ukazywał odrębność logiki stoickiej w stosunku do arystotelesowskiej. Wcześniej niż F. Bacon zalecał stosowanie metody indukcyjnej w badaniach naukowych. Najważniejsze jego dzieło nosi tytuł: *Dialectica Ciceronis* (Zamość 1604).

Przy narodzinach nowożytnej demokracji ważną rolę odegrał wybitny pisarz polityczny Wawrzyniec GOŚLICKI (1538-1607). Studiował w Akademii Krakowskiej, a następnie w Padwie, Bolonii i Rzymie. Od 1587 r. był biskupem. Główne jego dzieło to traktat etyczno-polityczny *De optimo senatore*, wydany w Wenecji w 1568 r. i Bazylei w 1593 r. Był on tłumaczony na angielski, włoski i francuski. Wielu historyków uważa, że Thomas Jefferson, przygotowując konstytucję USA, inspirował się m.in. treściami tego traktatu.

Rozprawa *De optimo senatore* zawiera wykład filozofii politycznej i społecznej. Blisko dwa wieki przed Monteskiuszem (1689-1755) Goślicki odróżniał władzę ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą. Podkreślał rolę prawa stanowionego, zgodnego z prawem naturalnym i powszechnie przestrzegane. Był zwolennikiem publicznej edukacji. Jego poglądy, odznaczające się uniwersalizmem, wywierały znaczny wpływ na myśl polityczną Europy.

MIKOŁAJ Z MOŚCISK OP (ok. 1574-1632) był autorem podręczników logiki: *Institutionum logicarum libri VII* [Wykłady logiki, ksiąg VII], Kraków 1606, *Elementa logices*, Kraków 1625, które były poczytne i cenione w Polsce i za granicą. Miały łącznie 7 wydań.

Bartłomiej KECKERMANN (ok. 1572-1609), gdański filozof i teolog kalwiński; studiował w Wittenberdze, Heidelbergu i Lipsku. W latach 1602-1609 był profesorem filozofii w Gimnazjum Akademickim w Gdańsku. Zalicza się go do tzw. arystotelików renesansowych; był pionierem w dziedzinie teorii systemów wiedzy. Opublikował wiele rozpraw, m.in. *De ordine seu methodo doctrinarum disputatio logica* [Dysputacja logiczna o porządku, czyli metodzie nauk], Heidelberg 1599.

Na uwagę zasługuje też myśl filozoficzno-religijna braci polskich, zwanych także arianami, a na Zachodzie od w. XVII – socynianami. Ta religijna wspólnota, która wyodrębniła się z Kościoła ewangelicko-reformowanego (kalwińskiego) w II połowie XVI w., była szczególnie aktywna w I połowie XVII w., publikując wiele za granicą, zwłaszcza w Holandii. Cechował ją racjonalizm w dziedzinie religijnej oraz postulat tolerancji religijnej.

Do wybitnych przedstawicieli tego nurtu należeli: Andrzej Wiszowaty (1608-1678) i Samuel Przytkowski (1592-1670). Głównym ośrodkiem ruchu była założona w 1602 r. Akademia w Rakowie. „Socynianizm wywarł znaczny wpływ na kształtowanie się racjonalizmu religijnego w zachodniej Europie, głównie w Holandii i Anglii” (Z. Ogonowski, w: *Religia. Encyklopedia PWN*, t. 2, Warszawa 2001, s. 256). Poglądy na tolerancję religijną, wypracowane w tym środowisku, wyprzedziły o kilkadziesiąt lat bardzo zbliżoną koncepcję Johna Locke’a.

Arystotelizm chrześcijański

W 1579 r. jezuita otwarli na terenach Rzeczypospolitej drugi ośrodek myśli filozoficznej: Akademię Wileńską. Tam wykładał m.in. Marcin ŚMIGLECKI SJ (1563-1618), najwybitniejszy logik dawnej Polski, autor monumentalnego dzieła *Logica* (Ingolstadt 1618, Oxford 1634, 1638, 1658). Jest to zbiór rozpraw z zakresu logiki przy szerokim uwzględnieniu metafizyki. Śmiglecki jest „w Polsce inicjatorem nurtu metafizyki, którego kontynuacją jest w jakimś sensie metafizyka Leibniza i Wolffa” (Z. Ogonowski w: *Zarys dziejów filozofii w Polsce. Wieki XIII-XVII*, Warszawa 1989, s. 357). Z innych jezuitów dawnej Polski trzeba wymienić przynajmniej trzech: Tomasz MŁODZIANOWSKI (1622-1686), autor wielu prac, a zwłaszcza obszernego, 5-tomowego dzieła *Integer cursus philosophicus et theologicus* [Pełny kurs filozoficzny i teologiczny], wydane w 1682 r. w Moguncji i Gdańsku. Stanowi ono wykład całości ówczesnej problematyki filozoficznej i teologicznej w nurcie suarezjańskim.

Wojciech TYLKOWSKI (1625-1695), profesor w Kolegium Jezuitów w Braniewie i Warszawie, pisarz filozoficzny wszechstronny i bardzo twórczy, wydał ponad 20 tomów dzieł. Podjął na szeroką skalę próbę popularyzacji filozofii, przedstawiając ją „zajmująco” (*philosophia curiosa*), także w języku polskim.

Jego prace wielokrotnie drukowano za granicą. Dzięki bogatej tematyce i atrakcyjności przekazu filozofią zainteresował szersze kręgi społeczeństwa w różnych krajach i zyskał uznanie na forum międzynarodowym.

Jan MORAWSKI (1633-1700), po studiach w *Collegium Romanum* w Rzymie, profesor w Kolegium Jezuitów w Kaliszu, autor dzieła: *Totius philosophiae principia per quaestiones de ente in communi explicata* [Zasady całej filozofii wyjaśnione w kwestiach o bycie w ogólności], Poznań 1666, 1682, 1687, Lyon 1688. Analizując poglądy Morawskiego, zauważamy, „jak szkoła jezuicka zbliżała się powoli do metafizyki w duchu ontologii Wolffa” (J. Czerkawski, *Humanizm i scholastyka*, Lublin 1992, s. 210).

Natomiast Szymon Stanisław MAKOWSKI (ok. 1612-1683), profesor i długoletni rektor Akademii Krakowskiej, był czołowym filozofem i teologiem tamtego okresu. Wydał m.in. *Cursus philosophicus iuxta veram Aristotelis [...] doctrinam* [Kurs filozoficzny według prawdziwej filozofii Arystotelesa], 1-3, Kraków 1679-1681. Dzieło obejmuje całokształt ówczesnej filozofii i reprezentuje zasadniczo nurt tomistyczny, choć zawiera niektóre wątki suarezjanizmu. Godny uwagi jest podział na teorię bytu abstrakcyjnego (możliwego) i konkretnego (faktycznie istniejącego), jako poprzedzający późniejsze rozróżnienie ontologii i metafizyki.

Andrzej Maksymilian FREDRO (ok. 1620-1679) był politykiem i filozofem, pisarzem epoki baroku. Jest autorem zbiorów sentencji: *Monita politico-moralia* [Upomnienia polityczno-moralne], 1664, oraz *Przysłowia mów potocznych* (1658). Zwolennik demokracji, a w dziedzinie gospodarki – merkantylizmu. „Dziełem, które cieszyło się [...] największą popularnością, były *Monita*. Maksymy, które Fredro w nim umieścił, świadczą o jego poważnym odczytaniu, umiejętności zastanawiania się nad życiem i znajomości psychiki ludzkiej. Ideał, który w nich głosi, to odpowiadający szlachcie na moralności chrześcijańskiej oparty ideał złotego środka umiejętności przestawiania z ludźmi i układania sobie z nimi jak najpoprawniejszych stosunków. St. Tarnowski stawia *Monita* wysoko i porównując je z maksymami La Rochefoucauld’a stwierdza, że »rozum Fredry choć inny, nie jest mniejszy ani niższy, a jego sposób patrzenia na świat szlachetniejszy i prawdziwszy«. [...] *Monita* doczekały się w przeciągu 100 lat od ukazania się blisko 20 wydań. Był też Fredro czytany za granicą; jego książki znajdują się w bibliotekach zagranicznych, a *Monita* tłumaczono na język niemiecki i francuski” (PSB VII, s. 116).

Oświecenie

Z okresu wczesnego Oświecenia, które w Polsce zaczęło się ok. r. 1740, na uwagę zasługują zwłaszcza pijarzy skupieni wokół *Collegium Nobilium* w Warszawie, a w szczególności Stanisław Konarski (1700-1773), Antoni Wiśniewski (1718-1774) i Samuel Chróścikowski (1730-1799). Uprawiali oni tzw. *philosophia recentiorum*, stanowiącą programowo eklektyczną próbę scalenia nowożytnego arystotelizmu chrześcijańskiego z osiągnięciami nowożytnej filozofii (epistemologia i etyka) i przyrodoznawstwa, jednocześnie podtrzymując ideał integralnej kultury chrześcijańskiej.

Z późniejszego okresu należy wymienić Kołłątaja i Staszica. Hugo KOŁŁĄTAJ (1750-1812), pisarz i działacz polityczno-społeczny, studiował na uniwersytetach w Krakowie, Wiedniu, Bolonii i Rzymie. Wniósł istotny wkład do nauk filozoficznych, co znalazło wyraz m.in. w dziele *Porządek fizyczno-moralny* (Kraków 1810), w którym twórczo rozwijał poglądy francuskiego fizjokratyzmu na gruncie etyki. Wychodząc od psychologicznie pojętej analizy potrzeb ludzkich, zespalał podejście utylitarystyczne z podtrzymaniem prawno-naturalnego fundamentu etyki. Jednocześnie wzbogacał etykę powinności, podkreślając rolę korelatywnie pojmowanych uprawnień ludzkich.

W tę swoiście pojętą metafizykę człowieka włączył w dziele *Rozbiór krytyczny zasad historii o początkach rodu ludzkiego* (1810, wyd. drukiem: Kraków 1842) refleksję z zakresu filozofii dziejów, ukazując zarówno przyczyny różnych form zła, jak i racjonalistycznie pojętą wizję przekształceń na gruncie kultury i życia społeczno-politycznego.

Stanisław STASZIC (1755-1826) był pisarzem politycznym, działaczem społeczno-gospodarczym oraz geologiem. Dzięki swemu dziełu *Ród ludzki* (1819-1820) należałby niewątpliwie do najwybitniejszych filozofów europejskiego Oświecenia, gdyby nie bariera językowa, która sprawiła, że jego poglądy nie dotarły w porę do innych krajów. W dziele tym Staszic nakreślił historiozoficzną wizję rozwoju życia kulturowego, społecznego i politycznego. Choć rozwój nauki był, jego zdaniem, warunkiem wprowadzenia integralnego postępu, to jednak specyfikę poszczególnych epok określa sposób zaspokojenia potrzeb ludzkich. Widoczna w całym dziele otwarta i nowatorska – a niekiedy nawet radykalna – postawa Staszica złagodzona została w jego pismach politycznych, gdzie jako ideał przyjmował monarchię konstytucyjną i kreślił federalistyczną wizję zjednoczonej Europy.

Jan ŚNIADECKI (1756-1830) był astronomem, matematykiem i filozofem. Studiował w Krakowie i Paryżu. Był profesorem w Krakowie, a następnie w Wilnie. W okresie krakowskim opracował pozytywistyczny program uprawiania nauki, inspirowany sensualizmem i fenomenalizmem. W okresie wileńskim zbliżył się do filozofii „zdrowego rozsądku”. Swe poglądy wyłożył w dziele *Filozofia umysłu ludzkiego* (1821). Zbliżone poglądy reprezentował jego brat Jędrzej ŚNIADECKI (1768-1838), chemik, biolog i filozof, profesor Szkoły Głównej w Wilnie.

Tendencje mesjanistyczne

W 1795 r. sąsiednie państwa: Rosja, Prusy i Austria dokonały trzeciego rozbiory Polski, wskutek czego Polska na 123 lata zniknęła z mapy Europy. Utrata wolności stanowiła niemałą przeszkodę w działalności filozoficznej. Fakt ten miał oczywiście wpływ także na umysłowość Polaków, czego przejawem był m.in. mesjanizm jako specyficzna forma filozofii romantycznej, która zrodziła się wśród emigrantów polskich po r. 1830 i była żywa do lat 80-tych XIX w. Według niej Polacy mają do spełnienia w świecie szczególną misję dziejową: kulturalną i religijną: Polska ma być Mesjaszem narodów.

Filozoficznie poglądy mesjanistyczne rozwinęli głównie: Józef Hoene-Wroński (1776-1853), Karol Libelt (1807-1875), Bronisław Trentowski (1808-1869) i August Cieszkowski (1814-1894), którego *teoria czynu* miała nadto udział w kształtowaniu myśli Marksa. Spośród mesjanistów chrześcijańskich na uwagę zasługują zwłaszcza Bogdan Jański (1807-1840) i Piotr Semenenko (1814-1886). Elementy mesjanistyczne pojawiały się u niektórych myślicieli także później, np. u Wincentego Lutosławskiego. Wpływy mesjanizmu były widoczne również wśród innych ludów słowiańskich.

Wiek XIX

Do wybitniejszych filozofów XIX w. należy Wincenty BUCZYŃSKI SJ (1789-1853). Od 1819 r. wykładał filozofię w Akademii Połockiej, Tarnopolu, Grazu, Linzu, Namur oraz teologię w Lowanium. Opracował podręcznik filozofii *Institutiones philosophicae* [Wykłady filozoficzne, t. I-III, Wiedeń 1843-1844], oraz *Institutiones doctrinae religionis, in quibus principia philosophica ad veritates religionis applicantur* [Wykłady nauki o religii, w których zasady filozoficzne stosuje się do prawd religii], Wiedeń 1842.

Józef Alojzy DMOWSKI SJ (1799-1879) studiował w Ferrarze i Rzymie; był profesorem filozofii i teologii w *Collegium Romanum* (późniejszy Uniw. Gregoriański). Wydał *Institutiones philosophicae* [Wykłady filozoficzne], t. I-II, obejmując w nich całość ówczesnej filozofii. W latach 1840-1851 miały one aż 5 wydań w różnych krajach (Rzym, Uden w Holandii, Lowanium, Turyn, Moguncja) i przyczyniły się do odrodzenia tomizmu jeszcze przed encykliką papieża Leona XIII (1810-1903) *Aeterni Patris* (1879).

W różnych ośrodkach działał Marian MORAWSKI SJ (1845-1901), wybitny filozof i teolog, pionier neotomizmu w Polsce, później profesor teologii na Uniw. Jagiellońskim w Krakowie, autor prac: *Filozofia i jej zadanie* (Lwów 1876), *Celowość w naturze* (Kraków 1887), *Podstawy etyki i prawa* (Kraków 1891-1900). Jego *Wieczory nad Lemanem* (Kraków 1896) przełożono na 7 języków, a przekład niemiecki miał 14 wydań.

Przełom XIX I XX wieku

Henryk STRUVE (1840-1912) po doktoracie w Jenie (1862) był profesorem w Szkole Głównej w Warszawie, przekształconej w 1869 r. w „Imperatorski” Uniwersytet Warszawski. Był autorem wielu publikacji w języku polskim, niemieckim i rosyjskim. Dużo pisał o filozofii polskiej, którą często reprezentował na arenie międzynarodowej. Własny system filozoficzny nazywał idealnym realizmem; usiłował w nim poprawnie ustawić relację podmiot – przedmiot. Ważniejsze jego prace to: *Zur Entstehung der Seele* (Tübingen 1862), *Wstęp krytyczny do filozofii* (Warszawa 1903), *Historia logiki jako teorii poznania w Polsce* (Warszawa 1911) oraz ogłoszone w czasopiśmie „Philosophische Monatshefte” *Psychologisch-metaphysische Analyse des Begriffs der Freiheit* (1874) i *Zur Psychologie der Sittlichkeit* (1882).

Wincenty LUTOSŁAWSKI (1863-1954) był profesorem na kilku uniwersytetach, m.in. na Uniw. Jagiellońskim, był znawcą myśli Platona. Wydał cenne studium na temat logiki Platona oraz przedstawił nową, przyjmowaną do dziś, chronologię jego dzieł. Posłużył się przy tym wynalezioną przez siebie metodą porównywania stylów jego pism, zwaną stylometrią. Wypracował system filozoficzny, w którym wpływy platońskie łączył z polskimi elementami narodowymi i mesjanizmem okresu romantyzmu. Główne jego dzieła to: *The Origin and Growth of Plato's Logic. With an Account of Plato's Style and of the Chronology of His Writings* (Londyn 1897, reprint: Hildesheim 1983) oraz *The Polish Nation* (Berlin 1908).

Fryderyk KLIMKE SJ (1878-1924) był profesorem na Uniw. w Innsbrucku i na Uniw. Gregoriańskim w Rzymie. W swych pracach, głównie w *Der Mensch* (Graz 1908) oraz *Der Monismus und seine philosophischen Grundlagen* - (Freiburg 1911; przekład włoski: *Il monismo [...]*, Firenze 1914), wyłożył kilka oryginalnych myśli na temat struktury bytowej człowieka.

Inny jezuita, Edmund ELTER (1887-1955), również był profesorem Uniwersytetu Gregoriańskiego. Jego *Compendium philosophiae moralis* miało 3 wydania (Roma 1930, 1934, 1950).

Z przełomu XIX i XX w. na wzmiankę zasługują bliscy ideom pozytywizmu Adam MAHRBURG (1855-1913) i Marian MASSONIUS (1862-1945) oraz Stanisław BRZOZOWSKI (1878-1911), który stworzył oryginalną koncepcję pracy i tworzenia w życiu ludzkim.

Wiek XX

Szkoła Lwowsko-Warszawska

W 1918 r. Polska odzyskała niepodległość po 123 latach niewoli, podczas której jej terytoria i ludność były podzielone między trzech zaborców: Rosję, Prusy i Austrię. Istnienie wolnego państwa przyczyniło się znacząco do rozwoju ruchu filozoficznego.

Jednym z głównych tego przejawów jest ciągle wpływowa polska szkoła logiczna, tzw. *Szkoła Lwowsko-Warszawska*. Jej założycielem i twórcą był Kazimierz TWARDOWSKI, a głównymi przedstawicielami: Łukasiewicz, Tarski i Leśniewski. Kazimierz Twardowski (1866-1938), profesor Uniw. Lwowskiego, przez swą rozprawę habilitacyjną *Zur Lehre vom Inhalt und Gegenstand der Vorstellungen* (1894) [O treści i przedmiocie przedstawień] wpłynął na niektóre poglądy Edmunda Husserla i przyczynił się do rozwoju fenomenologicznej koncepcji intencjonalności.

Jan ŁUKASIEWICZ (1878-1956) wniósł duży wkład do współczesnej logiki formalnej przez badania nad rachunkiem zdań oraz w dziedzinie logik wielowartościowych i modalnych. Stworzył beznawiasową notację logiczną. Dokonał nowoczesnej interpretacji sylogistyki Arystotelesa oraz logiki stoików. Główne jego prace to: *Aristotle's Syllogistic from the Standpoint of the Modern Formal Logic*, Oxford 1951 i wyd. późniejsze; *Z zagadnień logiki i filozofii*, Warszawa 1961 (zbiór artykułów). Alfred TARSKI (1901-1983), matematyk i jeden z najwybitniejszych logików świata, zyskał uznanie głównie w dziedzinie semantyki, zwłaszcza dzięki pracy: *Pojęcie prawdy w językach nauk dedukcyjnych*.

Stanisław LEŚNIEWSKI (1886-1939) zasłużył się zwłaszcza w logice matematycznej, budując trzy systemy logiczne: prototypykę, ontologię i mereologię. Zygmunt ZAWIRSKI (1882-1948) opracował znaną i cenioną w Europie rozprawę na temat czasu pt. *L'évolution de la notion du temps* (1933-1936).

Osiągnięcia i wpływ tej szkoły za pośrednictwem uczniów, zwłaszcza Kazimierza Ajdukiewicza, Tadeusza Kotarbińskiego, Marii Ossowskiej (1896-1974), Tadeusza Czeżowskiego (1889-1981) i Izydory Dąbmskiej (1904-1983), był znaczny w Polsce już w okresie międzywojennym i po II wojnie światowej. Uczniowie i zwolennicy ośrodka lwowsko-warszawskiego objęli bowiem wiele katedr uniwersyteckich i w pierwszych latach po wojnie głównie ta filozofia była wykładana na uniwersytetach państwowych i szerzyła się w środowiskach filozoficznych. Dzięki kolejnym pokoleniom dobrze wykształconych logików polska szkoła logiczna była i jest nadal znana w świecie, a wpływ różnych nurtów tej szkoły jest znaczny nie tylko w Polsce, ale i za granicą.

Kazimierz AJDUKIEWICZ (1890-1963) był profesorem uniwersytetów we Lwowie, Poznaniu i Warszawie, członkiem PAN, założycielem i redaktorem czasopisma „*Studia Logica*”. Zostawił bogaty dorobek naukowo-pisarski, m.in.: *Sprache und Sinn* (1934), *Die syntaktische Konnexität* (1935), *Zagadnienia i kierunki filozofii* (1949). Przez swe wczesne prace wpłynął na rozwój niektórych poglądów Koła Wiedeńskiego (m.in. na Międzynarodowym Kongresie

Filozoficznym w Pradze w 1934 r.). Jego ważne osiągnięcia dotyczą logicznej teorii języka, semantyki logicznej i analizy problematyki teoriopoznawczej (m.in. na temat definicji).

Tadeusz KOTARBIŃSKI (1886-1981) był profesorem Uniw. Łódzkiego i Warszawskiego; jest znany przede wszystkim dzięki swej prakseologii. Głównym jego dziełem jest *Traktat o dobrej robocie* (Łódź 1955), przetłumaczony na angielski: *Praxiology. An Introduction to the Science of Efficient Action* (New York 1965).

Poglądy Kotarbińskiego upowszechniają i rozwijają autorzy z różnych krajów w serii wydawniczej „Praxiology. The International Annual of Practical Philosophy and Methodology”, której redaktorem naczelnym jest Wojciech Gasparski. Seria ta jest wydawana w USA przez Transaction Publishers, Rutgers – The State University of New Jersey, pod auspicjami Towarzystwa Naukowego Prakseologii; do 2009 r. ukazało się 17 tomów.

Tradycje Szkoły Lwowsko-Warszawskiej kontynuują m.in.: prof. Uniw. Warszawskiego Bogusław Wolniewicz (ur. 1927), prof. Uniw. Kard. Stefana Wyszyńskiego w Warszawie Edward Nieznański (ur. 1938) oraz profesorowie Uniw. Jagiellońskiego w Krakowie: Jerzy Perzanowski (1943-2009) i Jan Woleński (ur. 1940).

Fenomenologia

Głównym przedstawicielem fenomenologii w Polsce, który zyskał sławę światową, był Roman INGARDEN (1893-1970), profesor Uniw. Jagiellońskiego. Swoje poglądy wyłożył zwłaszcza w dziele *Spór o istnienie świata* (t. 1-2, Kraków 1947-1948). Analiza form przedmiotów realnie istniejących doprowadziła go do odrzucenia wszystkich rodzajów idealizmu (w przeciwieństwie do Husserla); świat jest bytem czasowym, który do swego wyjaśnienia wymaga przyjęcia aktu stworzenia.

Antropologiczne poglądy Ingardena przedstawia *Książeczka o człowieku* (Kraków 1972). Człowiek jest bytem realnie istniejącym w czasie, jest całością psycho-fizyczną, osobą i podmiotem. Jest „ja” osobowym strumienia świadomości. „Ja” charakteryzują: ciągłość i jedność. Osoba jest obdarzona wolnością, która rozwija się poprzez realizację wartości; mają one obiektywny charakter. Z osobowego charakteru człowieka i jego wolności wypływa jego odpowiedzialność.

Na świecie najbardziej znane i cenione są osiągnięcia Ingardena w dziedzinie estetyki. Główne jego prace to: *Das literarische Kunstwerk* (1931), wydanie polskie: *O dziele literackim* (1960), oraz *Studia z estetyki* (t. 1-3, 1957, 1958, 1970). Swe teoriopoznawcze poglądy zawarł w przygotowanej pod koniec życia książce *U podstaw teorii poznania* (1971). Większość jego prac miała kilka wydań i została przełożona na wiele języków.

Ingarden skupił wokół siebie zespół ludzi, którzy dzielili jego poglądy i posługując się metodą fenomenologiczną, prowadzili i prowadzą nadal badania w różnych dziedzinach filozoficznych.

Anna Teresa TYMIENIECKA (ur. 1923), uczennica R. Ingardena, od 1954 r. przebywa w USA. Była profesorem wielu uniwersytetów, założyła kilka towarzystw naukowych o zasięgu międzynarodowym, zwłaszcza *The World Institute for Advanced Phenomenological Research and Learning* (1968) wraz z serią „*Analecta Husserliana: The Yearbook of Phenomenological Research*”, w której ukazało się dotąd 100 tomów, oraz z czasopismem „*Phenomenological Inquiry*” (do 2009 r. ogłoszono 33 tomy). Stworzyła nową odmianę fenomenologii, zwaną „fenomenologią życia i twórczej ludzkiej kondycji”; łączy ona naukę (*theoresis*), sztukę (*poiesis*) i etykę (*praxis*).

Główne jej prace to: *The Moral Sense and the Human Person within the Fabric of Communal Life* (1986), *Tractatus brevis. First Principles of the Metaphysics of Life Charting the Human Condition* (1986), *Logos and Life* (1988), *The Three Movements of the Soul, or The Spontaneous and the Creative in Man's Self-Interpretation-in-the-Sacred* (1988), *The Passions of the Soul and the Elements in the Onto-Poiesis of Culture* (1990), *Impetus and Equipose in the Life-Strategies of Reason* (2000).

Uczennicą Ingardena była też Maria GOŁASZEWSKA (ur. 1926), profesor Uniw. Jagiellońskiego w Krakowie, rozwijająca w duchu fenomenologicznym głównie estetykę.

Wpływ filozofii Ingardena i fenomenologii widoczny jest także m.in. u Józefa Tischnera, Władysława Stróżewskiego, Andrzeja Półtawskiego (ur. 1923), a także – choć w nieco innym sensie – u Karola Wojtyły.

Ks. Robert SOKOŁOWSKI, Amerykanin polskiego pochodzenia, profesor Uniwersytetu Katolickiego w Waszyngtonie, autor m.in. przełożonej na kilka języków książki *Introduction to Phenomenology* (2000) oraz *Phenomenology of the Human Person* (2008), jest uważany za najwybitniejszego fenomenologa żyjącego na przełomie XX i XXI wieku.

Tomizm egzystencjalny

Znany w świecie i wpływowy jest nurt o nazwie tomizm egzystencjalny, rozwijany przez ośrodek zwany Lubelską Szkołą Filozoficzną (KUL). Kładzie on nacisk na teorię bytu i to głównie realnego (istniejącego – w przeciwieństwie do czystych możliwości), a w bytach akcentuje wagę i rolę istnienia.

Czołowym przedstawicielem tego nurtu był Mieczysław Albert KRĄPIEC OP (1921-2008), długoletni profesor i rektor KUL, autor wielu dzieł, tłumaczonych na obce języki, m.in.: *Metafizyka* (Poznań 1966, wyd. 6: Lublin 1995), *Metaphysics. An Outline of the Theory of Being* (New York 1991), *Ja – człowiek. Zarys antropologii filozoficznej* (Lublin 1974, wyd. 7: Lublin 2005), *I*

– *Man. An Outline of Philosophical Anthropology* (New Britain 1983, 1985), *Człowiek i prawo naturalne* (Lublin 1993), *Person and Natural Law* (New York 1993).

Wybitnym przedstawicielem tomizmu egzystencjalnego był Stefan Swieżawski (1907-2004), znakomity historyk filozofii, autor monumentalnego dzieła *Filozofia europejska XV wieku*, t. 1-8, 1974-1989. Skrót całości tego dzieła opracował po francusku Mariusz Prokopowicz: *Histoire de la philosophie européenne au XVème siècle*, Paris 1990. Przekład tomu poświęconego filozofii przyrody ukazał się pt. *L'Univers. La philosophie de la nature au XVe siècle en Europe*, Varsovie 1999.

Inni przedstawiciele tego nurtu to: Jerzy Kalinowski (1916-2000), ks. Stanisław Kamiński (1919-1986), Zofia J. Zdybicka USJK (ur. 1928), Antoni B. Stępień (ur. 1931), ks. Stanisław Kowalczyk (ur. 1932). Z tomizmu - egzystencjalnego wywodzi się tzw. tomizm konsekwentny, którego twórcą jest Mieczysław GOGACZ (ur. 1926) z UKSW w Warszawie.

Marksizm

Filozofią systemu komunistycznego, narzuconego Polsce po II wojnie światowej, był marksizm. W wydaniu polskim był on stosunkowo liberalny i w pewnej mierze twórczy. Dlatego wywierał wpływ na inne kraje komunistyczne, zwłaszcza w Europie Wschodniej. Do najwybitniejszych przedstawicieli tego nurtu należą Adam Schaff i Marek Fritzhand. Etap marksistowski miał również Leszek Kołakowski.

Adam SCHAFF (1913-2006) był profesorem Uniw. Warszawskiego i członkiem Polskiej Akademii Nauk, przez wiele lat był głównym ideologiem PZPR, później był ideologiem eurokomunizmu. W książce *Marksizm a jednostka ludzka* (1965) utrzymywał, że alienacja jednostki może istnieć także w społeczeństwie socjalistycznym. Uznano go wówczas za rewizjonistę i w 1968 r. usunięto z KC PZPR.

Jest autorem ponad 30 książek; niektóre miały po kilka wydań, a kilkanaście ukazało się w różnych językach obcych. Najbardziej znane to: *Wstęp do teorii marksizmu* (1948), *Z zagadnień marksistowskiej teorii prawdy* (1951), *Spór o zagadnienie moralności* (1958), *Wstęp do semantyki* (1960, przekłady na kilkanaście języków), *Język i poznanie* (1964), *Historia i prawda* (1970) oraz *Alienacja jako zjawisko społeczne* (1999).

Marek FRITZHAND (1913-1992) był profesorem Uniw. Warszawskiego, wpływał na wzrost zainteresowania etyką marksistowską, także w innych krajach komunistycznych, głównie przez rozwijanie problematyki metaetycznej. Opublikował m.in.: *Główne zagadnienia i kierunki metaetyki. O metaetyce, intuicjonizmie i emotywizmie* (1970), *Wartości a fakty* (1982), *Etyka. Pisma wybrane* (1990).

Inni filozofowie XX wieku

Feliks KONECZNY (1862-1949), historyzof, członek Polskiej Akademii Umiejętności, od 1919 r. profesor Uniw. Stefana Batorego w Wilnie, autor oryginalnej teorii cywilizacji. Cywilizacja jest „metodą ustroju życia zbiorowego”, a metod tych jest wiele. Historiozofia zaś to badanie praw dziejowych, rozumianych jako stałe zależności między ideami, systemami społecznymi, politycznymi i religijnymi. Koneczny głosił i uzasadniał nadrzędność prawa moralnego dla skuteczności w działaniach polityczno-społecznych. Najważniejsze jego dzieło *O wielości cywilizacji* (Kraków 1935), wydane zostało po angielsku w 1962 r. pt. *On the Plurality of Civilisations* (Londyn 1962). Koneczny jest porównywany do brytyjskiego historyzofa Arnolda Toynbee (1889-1975), autora dzieła *Studium historii*.

Konstanty MICHALSKI CM (1879-1947) studiował na Uniw. Jagiellońskim w Krakowie i w Institut Supérieur de Philosophie w Lowanium, gdzie w 1911 r. uzyskał doktorat na podstawie rozprawy *La réaction contre le psychologisme en Allemagne. Husserl, ses prédécesseurs et ses partisans*. Później był profesorem Uniw. Jagiellońskiego i członkiem Polskiej Akademii Umiejętności. Był także inicjatorem projektu serii wydawniczej „Corpus Philosophorum Medii Aevi”, który jako delegat PAU przedstawił w Brukseli na zjeździe *Union Académique Internationale* w 1928 r. Projekt ten jest realizowany do dzisiaj.

Michalski jest autorem kluczowych prac o filozofii średniowiecznej, zwłaszcza : *Les courants philosophiques à Oxford et à Paris pendant le XIVème siècle* (Cracovie 1921), *Le problème de la volonté à Oxford et à Paris au XIVème siècle* (Léopol 1937), *La gnoseologie de Dante* (Cracovie 1950). W uznaniu jego zasług wydano księgę: *Die Philosophie im 14. und 15. Jahrhundert: In Memoriam Konstanty Michalski (1879-1947)*, Amsterdam 1988.

Ks. Franciszek SAWICKI (1877-1952) studiował we Fryburgu i tam w 1902 r. uzyskał doktorat. Od 1903 r. był profesorem filozofii i teologii w Seminarium Duchownym w Pelplinie. Wydał 26 książek w języku niemieckim i 12 po polsku, w których poruszał głównie zagadnienia dotyczące sensu życia i światopoglądu oraz filozofii dziejów. Był zaliczany do wybitnych myślicieli chrześcijańskich w Europie.

Jego ważniejsze prace o charakterze filozoficznym to: *Individualität und Persönlichkeit* (Paderborn 1913), *Politik und Moral* (Paderborn 1917), *Geschichtsphilosophie* (Kempten 1920, München 1923), *Das Ideal der Persönlichkeit* (Paderborn 1922), *Filozofia życia* (Poznań 1936), *Założenia filozoficzne katolickiej myśli społecznej* (Poznań 1937), *Osobowość chrześcijańska* (Kraków 1947), *U źródeł chrześcijańskiej myśli filozoficznej* (Katowice 1947), *Filozofia dziejów* (Pelplin 1920, Gdynia 1974).

Ks. Jan SALAMUCHA (1903-1944) był uczniem Łukasiewicza i Leśniewskiego, profesorem Uniw. Jagiellońskiego w Krakowie. Jego badania dotyczyły głównie możliwości stosowania logiki matematycznej w metafizyce.

Opublikował m.in. *Dowód ex motu na istnienie Boga. Analiza logiczna argumentacji św. Tomasza z Akwinu*, „Collectanea Theologica” 15: 1934, nr 1-2, po ang.: *The Proof 'ex motu' for the Existence of God. Logical Analysis of St. Thomas' Argument*, „The New Scholasticism” 32: 1958, nr 3.

Henryk ELZENBERG (1887-1967), etyk i aksjolog z nurtu filozofii egzystencji. Studiował w Genewie i Paryżu, od 1936 r. był profesorem Uniw. Wileńskiego, a od 1945 r. Uniw. Toruńskiego. Opracował zarys własnego systemu aksjologicznego o charakterze obiektywistycznym. Rozróżniał m.in. wartości perfekcyjne: dobro i piękno, które bezwzględnie należy urzeczywistniać, oraz wartości użyteczne, służące zaspokajaniu potrzeb i pragnień.

Główne prace Elzenberga to dziennik filozoficzny z lat 1907-1963 pt. *Kłopot z istnieniem* (Kraków 1963, wyd. 3: Toruń 2002) oraz wybór esejów *Wartość i człowiek* (Toruń 1966, 2005).

Paweł SIWEK SJ (1893-1986), filozof, wydawca i tłumacz, działał w różnych ośrodkach akademickich (Rzym, Rio de Janeiro, Nowy Jork). Opublikował ponad 30 książek z zakresu filozofii człowieka i historii filozofii, wydanych w 7 językach, m.in.: *Aristotelis Parva naturalia grece et latine* (Rome 1963), *Le „De anima” d'Aristote dans les manuscrits grecs* (Vatican 1965), *Psychologia metaphysica* (wyd. 7: Roma 1965), *La conscience du libre arbitre* (Rome 1976).

Władysław TATARKIEWICZ (1886-1980) był profesorem Uniw. Warszawskiego, członkiem PAN, cenionym historykiem filozofii, wybitnym także w dziedzinie estetyki. Główne jego prace to: *O szczęściu* (1962) – przekłady: *Analysis of Happiness* (1976), *Über das Glück* (1984); *Historia estetyki* (t. 1-2, 1962; t. 3, 1967), wydana także po angielsku: *History of Aesthetics* (t. 1-2: 1970; t. 3: 1974), *Dzieje sześciu pojęć* (1975), *A History of Six Ideas* (1980) – przekłady: hiszpański (1992), włoski (1997), słoweński (2000), niemiecki (2003), litewski (2007), *O doskonałości* (1976) – przekład angielski: *On Perfection* (1979-1981, 1992). Z kolei jego trzypięciotomowa *Historia filozofii* miała w języku polskim 10 wydań; ukazały się też przekłady rosyjski (Perm 2000) i litewski (Vilnius 2001-2003).

Józef Maria BOCHEŃSKI OP (1902-1995), w latach 1934-1940 był profesorem logiki w *Angelicum* (obecnie Uniw. Św. Tomasza) w Rzymie, a od 1945 profesorem filozofii na Uniw. we Fryburgu w Szwajcarii, gdzie w 1958 r. założył *Osteuropa-Institut* i kierował nim do swej śmierci oraz redagował czasopismo „Studies in Soviet Thought” i serię wydawniczą *Sovietica*. Łączył tradycję scholastyczną z filozofią analityczną, stosując analizę logiczną do wielu zagadnień filozofii tradycyjnej. Był wybitnym historykiem logiki i znawcą logiki formalnej, redaktorem serii *Bibliographische Einführungen in das Studium der Philosophie*, Bern 1948 i nn.

Do ważnych prac Bocheńskiego należą: *Europäische Philosophie der Gegenwart* (1947), *Formale Logik* (1956, wyd. 6: 2002), *Wege zum*

philosophischen Denken (1959), *Ku filozoficznemu myśleniu* (1986), *The Logic of Religion* (1965), *Logika religii* (1990), *Die zeitgenössischen Denkmethode* (1954, wyd. 10: 1993), *Współczesne metody myślenia* (1992), *Gottes Dasein und Wesen. Logische Studien zur Summa Theologiae I, qq. 2-11* (2003).

Ks. Józef TISCHNER (1931-2000) był profesorem filozofii na Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie i na Uniw. Jagiellońskim, długoletnim Prezesem Wiedeńskiego Instytutu Nauk o Człowieku oraz działaczem społecznym.

Nawiązując do nurtu fenomenologicznego, wypracował aksjologicznie zorientowaną „filozofię dramatu”, tj. filozofię człowieka jako dramatycznej egzystencji. Własne poglądy zawarł głównie w książkach *Filozofia dramatu* (1990) oraz *Spór o istnienie człowieka* (1998). Oprócz tego na uwagę zasługują: *Świat ludzkiej nadziei* (1975), *Etyka Solidarności* (1981), *Myślenie według wartości* (1982), *Nieszczęsny dar wolności* (1993); *Studia z filozofii świadomości* (2008).

W językach obcych ukazały się m.in.: *Il pensiero e i valori* (Bologna 1980), *Ethik der Solidarität* (Graz 1982), *Etica del lavoro* (Bologna 1982), *Etica della solidarietà* (Bologna 1982), *I metodi del pensare umano* (Bologna 1982), *Etica de la Solidaridad* (Madrid 1983), *Éthique de la Solidarité* (Paris 1983), *The Spirit of Solidarity* (New York 1984), *Das menschliche Drama. Phänomenologische Studien zur Philosophie des Dramas* (München 1989), *Wertedenken. Totalitäre Herausforderung* (Kraków 2005).

Leszek KOŁAKOWSKI (1927-2009) był profesorem Uniw. Warszawskiego i początkowo zwolennikiem marksizmu; od 1968 r. przebywał za granicą. Wykładał na wielu uniwersytetach, zwłaszcza w Oksfordzie. Światowe uznanie zyskał jako eseista na tematy egzystencjalne. Napisał m.in. *Religion. If There Is No God...* (New York 1982), *Jeśli Boga nie ma...* (Londyn 1987), *Metaphysical Horror* (Oxford 1988), po polsku *Horror metaphysicus* (Warszawa 1990).

Barbara SKARGA (1919-2009) była profesorem filozofii w Polskiej Akademii Nauk. Inspirowana fenomenologią i hermeneutyką podejmowała niektóre zagadnienia metafizyczne i etyczne, podkreślając otwartość i trwałość pytań zadawanych przez myślicieli przeszłości. Główne dzieła: *Tożsamość i różnica. Eseje metafizyczne* (1997), *Ślad i obecność* (2002), *Kwintet metafizyczny* (2005), *Człowiek to nie jest piękne zwierzę* (2007).

Dzięki przekładom dwóch jej książek: *Po wyzwoleniu... (1944-1956)* (1985, 2008), która dotyczy jej pobytu w łagrze w ZSRR (po franc. *Une absurde cruauté*, Paris 2000), oraz *Granice historyczności* (1989; po franc. *Les limites de l'historicité*, Paris 1997), jej poglądy są znane również za granicą.

Filozofowie współcześni

Przez filozofów współczesnych rozumiem myślicieli żyjących. Wśród nich seniorem jest oryginalny etyk Tadeusz ŚLIPKO SJ (ur. 1918), profesor Wydziału Filozoficznego TJ w Krakowie (obecnie *Ignatianum*) oraz Akademii Teologii Katolickiej (obecnie UKSW) w Warszawie. Opracował całokształt etyki: *Zarys etyki ogólnej*, wyd. 5: Kraków 2009; *Zarys etyki szczegółowej*, wyd. 2, t. 1-2: Kraków 2005. Jego ujęcie etyki chrześcijańskiej jest jej „wersją aksjonomiczną”, która kładzie nacisk na rolę wartości w strukturze porządku moralnego – w przeciwstawieniu do jej interpretacji eudajmonistycznej, niemal powszechnie dotąd przyjmowanej, w której podkreśla się ideę szczęścia jako celu życia. Ślipko wydał też wnikliwe prace na temat obrony sekretu, samobójstwa, kary śmierci, etyki ekologicznej oraz aborcji, inżynierii genetycznej i innych zagadnień z zakresu bioetyki.

Jego poglądy są znane również za granicą m.in. dzięki następującym publikacjom: R. Darowski, *Tadeusz Ślipko SJ – Biographisch-bibliographische Daten und philosophische Einsichten*, „Forum Philosophicum” 7: 2002 (także w Internecie); R. Król, *Filozofia osoby w koncepcjach Jacka Woronieckiego i Tadeusza Ślipki*, Kraków 2005 – *The Philosophy of the Person in the Conceptions of J. Woroniecki and T. Ślipko. An Ontological and Axiological Analysis, Summary*; R. Król, *The Origins of the Human Being. A Theory of Animation according to Tadeusz Ślipko*, „Forum Philosophicum” 11: 2006 (także w Internecie).

Ks. Czesław Stanisław BARTNIK (ur. 1929), filozof i teolog, od 1956 r. profesor KUL, od 2001 redaktor półrocznika „Personalizm”, wydawanego po polsku i po angielsku. Jest twórcą oryginalnej filozofii, zwanej personalizmem uniwersalistycznym, w którym skupia całość problematyki dotyczącej człowieka i jego relacji. W duchu tego personalizmu propaguje społeczne i religijne odrodzenie Kultury Zachodniej.

Wypromował ponad 60 doktorów i 470 magistrów; napisał ponad 240 recenzji doktorskich, habilitacyjnych i profesorskich. Jest autorem bardzo wielu publikacji, w tym ponad 80 książek. Najważniejsze to: *Hermeneutyka personalistyczna* (Lublin 1994), *Kultura i świat osoby* (1999), *Personalizm* (1995, wyd. 3: 2008), *Osoba i historia* (2001), *Bóg i ateizm* (2002), *Chrześcijaństwo personalistyczne* (2003), *Misterium człowieka* (2004), *Prawda i wolność* (2005), *Szkice do systemu personalizmu* (2006).

W językach obcych opublikował m.in.: *Studies in Personalist System* (Lublin 2007), *Universalistic Personalism*, „Personalizm”, Lublin, 2/2002; *Personalistic Ontology*, tamże, 5/2003; *From the Dignity of a Person to the Dignity of a Nation*, tamże, 8/2005; *From Humanism to Personalism*, tamże, 9/2005; *Le Phénomène de la Nation*, Lublin 2005.

Tadeusz STYCZEŃ SDS (ur. 1931), profesor Katolickiego Uniw. Lubelskiego, współpracownik i następca Karola Wojtyły na katedrze etyki, w 1982 r. założył Instytut Jana Pawła II (do roku 2006 – dyrektor Instytutu); był wieloletnim redaktorem wydawanego od 1988 r. kwartalnika „Ethos”.

Styczeń pojmuje etykę jako teorię wyjaśniającą fakt powinności moralnej. Jej punktem wyjścia jest doświadczenie, którego wynikiem jest uznanie normatywnej mocy prawdy. Odrzucenie prawdy wprowadza nieład w strukturze osobowości i powoduje poczucie winy, od której uwolnić może tylko wiara. Z godności osoby wypływa prawo każdego człowieka do życia. Powołaniem człowieka na ziemi jest wzajemna miłość.

Główne jego dzieła to: *Problem możliwości etyki jako empirycznie uprawomocnionej i ogólnie ważnej teorii moralności. Studium metaetyczne* (- Lublin 1972), *Zarys etyki. Część I. Metaetyka* (Lublin 1974), *Etyka niezależna?* (Lublin 1980), *ABC etyki* (Lublin 1981, wyd. 4: 1990) *W drodze do etyki. Wybór esejsów z etyki i o etyce* (Lublin 1984), *Solidarność wyzwala* (Lublin 1993), *Urodziłeś się, by kochać* (Lublin 1993), *Wprowadzenie do etyki* (Lublin 1993, wyd. 2: 1995), *Rozum i wiara wobec pytania: Kim jestem?* (Lublin 2001).

W językach obcych opublikował m.in.: *Der Streit um den Menschen*, Kevelaer 1979; *Ethics as the Theory of Natural Law*, [w:] *Medicine and Law: for or against Life* (Città del Vaticano 1998), *Das Problem des Menschen als Problem und Drama seiner Liebe*, [w:] *Ethik der Tugenden* (St. Ottilien 2000), *Das Gebet in Getsemani dauert weiter an* (Lublin-Vaduz 2003).

Poza Polską jego poglądy są znane dzięki następującym publikacjom: Tadeusz Ślipko, *Polen*, [w:] *Geschichte der philosophischen Traditionen Osteuropas*, hrsg. von Helmut Dahm und Assen Ignatow (Darmstadt 1996), Rocco Buttiglione, *Tadeusz Styczeń*, [w:] *Menschenwürde: Metaphysik und Ethik*, hrsg. v. M. Crespo (Heidelberg 1998), *Comprendere l'uomo*, red. J. Merecki (Roma 2005).

Władysław STRÓŻEWSKI (ur. 1933), profesor Uniw. Jagiellońskiego oraz Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej „Ignatianum” w Krakowie, redaktor naczelny „Kwartalnika Filozoficznego” i przewodniczący Polskiego Towarzystwa Filozoficznego. Zajmuje się głównie ontologią, filozofią człowieka wraz z aksjologią oraz estetyką. Do wielu zagadnień filozofii klasycznej stosuje często metodę fenomenologiczną. Analizując podstawowe pojęcia i problemy filozoficzne, „aktualizuje” je, eksponując w ich treści te elementy poznawcze i aksjologiczne, które pełniej służą wymogom współczesności.

Ważniejsze publikacje: *Istnienie i wartość* (1981), *Dialektyka twórczości* (1983), *W kręgu wartości* (1992), *Istnienie i sens* (1994), *Wokół piękna. Szkice z estetyki* (2002), *O wielkości. Szkice z filozofii człowieka* (2002), *Ontologia* (2004). W językach obcych opublikował m.in.: *On the Truthfulness of the Work of Art*, „Review of Metaphysics” (vol. 35: 1981, nr 2), *Transcendentals and Values*, „The New Scholasticism” (vol. 58: 1984, nr 2), *Metaphysics as a Science*, [w:] *Knowledge and Science in Medieval Philosophy* (t. 1, Helsinki 1990), *On Inspiration* (Kraków 1993), *Art and Participations*, [w:] *Kunst und Ontologie*, ed. W. Galewicz et al. (Amsterdam 1994), oraz w: *Intentionalität, Werte, Kunst*, hrsg. v. J. Bloss et al. (Praha 1995), *On Greatness*, [w:] *Interna-*

tional Cultural Centre (Cracow, June 1993 – May 1994, nr 3, Kraków 1994), *Freedom and Value*, [w:] *Freedom in Contemporary Culture* (t. 1: Lublin 1998), *Phenomenological Aesthetics*, „Reports on Philosophy” (t. 19: 1999).

Stanisław GRYGIEL (ur. 1934) wykładał filozofię na Papieskim Wydziale Teologicznym w Krakowie (1965-1980). Od 1981 r. jest profesorem filozofii człowieka w Instytucie Jana Pawła II przy Papieskim Uniwersytecie Laterańskim w Watykanie oraz w jego filiach w Washington (USA), Salvador de Bahia (Brazylia) i Valencia (Hiszpania). Okresowo wykładał filozofię także w Akademii Teologicznej w Lugano (Szwajcaria) i na Papieskim Uniwersytecie Santa Croce w Rzymie. Współzałożyciel i redaktor kwartalnika „Il Nuovo Areopago”. Podejmuje problematykę antropologiczną z pogranicza filozofii i teologii, w szczególności zagadnienia relacji: osoba – rodzina – społeczeństwo – państwo w perspektywie tajemnicy wolności objawiającej i urzeczywistniającej się w wierze, nadziei i miłości.

Opublikował m.in.: *L'uomo visto dalla Vistola* (Bologna 1978 i 1982), *Il lavoro e l'amore* (Bologna 1983), *La voce nel deserto* (Bologna 1981), *La voz en el desierto* (Madrid 1982), *W kręgu wiary i kultury* (Warszawa 1990), *Kimże jest człowiek? Szkice z filozofii osoby* (Kielce 1995), *Ojczyzna jest zawsze trochę dalej* (Kielce 1998), *Dolce guida e cara. Saggi antropologici sul femminile* (Milano 1996, Siena 2008), *Mi dulce y querida guía* (Granada 2007), *Extra communionem personarum nulla philosophia* (Roma 2002).

Ks. Michał HELLER (ur. 1936), profesor filozofii przyrody w Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie, członek Papieskiej Akademii Nauk. Jako pierwszy Polak uzyskał w 2008 r. Nagrodę Templetona (John Templeton Foundation Prize). Przekazał ją na założenie *Centrum Kopernika Badań Interdyscyplinarnych* w Krakowie, którego został pierwszym dyrektorem.

Heller głosi tezę „matematyczności świata”. Jego zdaniem, niezwykła skuteczność matematyczno-empirycznej metody badania świata świadczy o tym, że istnieje odpowiedniość między strukturą świata a niektórymi strukturami matematycznymi. Prowadzi to do swoistej ontologii strukturalistycznej. Heller wykazuje też, że naukowy obraz świata nie sprzeciwia się wierze chrześcijańskiej.

Główne jego prace to: *Moralność myślenia* (1993), *Początek jest wszędzie. Nowa hipoteza pochodzenia Wszechświata* (2002), *Filozofia i Wszechświat. Wybór pism* (2006), *Ostateczne wyjaśnienia wszechświata* (2008). W języku angielskim opublikował m.in.: *The World and the Word – Between Science and Religion* (1986), *New Physics and a New Theology* (1996), *A Comprehensible Universe. The Interplay of Science and Theology* (2008; współautor: George Coyne).

Józef ŻYCIŃSKI (ur. 1948), profesor Papieskiej Akademii Teologicznej (PAT) i Katolickiego Uniw. Lubelskiego, w latach 1990-1997 był biskupem tarnowskim, a od 1997 r. jest arcybiskupem metropolitą lubelskim.

Zajmuje się głównie aktualnymi zagadnieniami światopoglądowymi, relacją nauka-wiara oraz kwestią dialogu chrześcijaństwa z myślą współczesną. Wykładał m.in. w Berkeley, Oxfordzie, Princeton, Catholic University of America w Waszyngtonie, Catholic University of Australia w Sydney. Jest członkiem Europejskiej Akademii Nauki i Sztuki w Salzburgu, Kongregacji Edukacji Katolickiej, Papieskiej Rady Kultury, Rosyjskiej Akademii Nauk Przyrodniczych. Był inicjatorem serii *Philosophy in Science*, wydawanej w USA przez PAT, Obserwatorium Watykańskie i Uniw. Arizona w Tucson.

Jest autorem ponad 40 książek, z których najważniejsze to: *The Structure of the Metascientific Revolution* (Tucson 1987), *Three Cultures: Science, the Humanities and Christian Thought* (Tucson 1989), *Trzy kultury* (Poznań 1990), *Drogi myślących* (Kraków 1981; wyd. 3: 1983, współautor: Michał Heller), *Głębia bytu* (Poznań 1986), *Socratean Meditations* (Roma-Częstochowa 1991), *The Problem of Universals in the Context of Modern Science* (Kraków 1991, współautorzy: Michał Heller i Włodzimierz Skoczny), *The Idea of Unification in Galileo's Epistemology* (Vatican 1987), *Granice racjonalności* (Warszawa 1993), *Die Zeichen der Hoffnung entdecken* (Wien 1997) *Bóg i ewolucja* (Lublin 2002), *God and evolution* (Washington 2006), *Kosmiczna perspektywa kulturowej ewolucji człowieka* (Lublin 2005).

Karol Wojtyła – Jan Paweł II

Polakiem, który znacząco wpłynął na myśl filozoficzną na świecie, a który w tym względzie zajmuje szczególne miejsce, jest Karol WOJTYŁA (1920-2005), docent KUL, arcybiskup krakowski i kardynał, a od 1978 r. papież JAN PAWEŁ II. Wpływ ten dokonywał się m.in. dzięki autorytetowi, jakim odznaczał się jako papież, oraz dzięki temu, że po wyborze na stolicę Piotrową jego dzieła zostały przełożone na wiele języków.

W dziedzinie filozofii w centrum jego zainteresowań była problematyka osoby ludzkiej jako samodzielnego podmiotu oraz jej godność. Był wybitnym przedstawicielem humanizmu i personalizmu chrześcijańskiego oraz krzewicielem prymatu „być” nad „mieć” i cywilizacji miłości.

Główne jego dzieła filozoficzne to: *Miłość i odpowiedzialność* (Lublin 1960) oraz *Osoba i czyn* (Kraków 1969); oba miały wiele wydań późniejszych. Pierwsze zawiera wnikliwą analizę psychologiczną, filozoficzną i teologiczną miłości. Wynika z niej, że „osoba urzeczywistnia się przez miłość”. Drugie dzieło jest studium z filozofii człowieka. Podstawowe zagadnienia filozofii tomistycznej są w nim analizowane przy pomocy metody fenomenologicznej.

Problematykę filozoficzną Jan Paweł II podejmował także w kilku encyklikach, zwłaszcza w encyklice *Veritatis splendor* (Blask prawdy, 1993) – na temat podstawowych zagadnień moralnego nauczania Kościoła, oraz *Fides et ratio* (Wiara i rozum, 1998) – o relacji między wiarą a rozumem.

Pałace zagadnienia społeczne poruszał w encyklikach: *Laborem exercens* (O pracy ludzkiej, 1981); *Sollicitudo rei socialis* (Społeczna troska, 1987); *Centesimus annus* (w stulecie encykliki Leona XIII „*Rerum Novarum*”, 1991). Na uwagę zasługuje też pod wieloma względami nowatorski List apostolski *Mulieris dignitatem* o godności i powołaniu kobiety (1988).

Wnioski i uwagi końcowe

W różnych okresach na stan filozofii na ziemiach polskich znacząco wpływały uwarunkowania polityczno-społeczne. Niesprzyjające i utrudniające uprawianie i rozwój filozofii w Polsce były zwłaszcza: okres niewoli narodowej (zaborcy) w latach 1795-1918, II wojna światowa wraz z ciosami w polską inteligencję (Auschwitz, Katyń) oraz okres komunistyczny. Obrona i zachowanie własnej tożsamości narodowej wymagały przez długie lata determinacji i uporu oraz stanowiły swoisty priorytet społeczno-kulturowy.

Jak wynika z tego, co przedstawiono wyżej, wpływ Polaków na filozofię na świecie był znaczny, zwłaszcza wtedy, gdy pisano w języku łacińskim. Nie jest on jednak należycie znany. Dorobek późniejszy i współczesny, tworzony w języku polskim i nie udostępniany w bardziej znanych językach, nawet gdy jest wybitny, pozostaje bez wpływu na filozofię światową. Większość jednak oryginalnych i twórczych filozofów publikuje również w językach obcych, dzięki czemu ich osiągnięcia wchodzą do światowego dziedzictwa kulturowego.

Filozofia polska posiada określoną wartość, nawet gdy jest mało znana za granicą. Wielkość bowiem wpływu wywieranego na filozofię światową nie przesądza o jakości i wartości filozofowania w kraju oraz o jego roli w formacji Polaków. Tutaj wpływ filozofii jest znaczny. Jego wyrazem jest m.in. wzrastająca w Polsce świadomość potrzeby autonomicznego rozwoju własnej kultury i doceniania własnej tradycji filozoficznej.

Do ogólniejszych cech filozofii polskiej należą m.in.:

- znaczny realizm w filozofowaniu, jako przeciwieństwo (wybującej) spekulacji;
- pewnego rodzaju praktycyzm, który wyżej niż spekulacje ceni dziedziny społeczne, polityczne i kulturowe; filozoficzne korzenie ma również ruch „Solidarność”;
- zwracanie uwagi na człowieka i podkreślanie jego godności;
- swoista „wybiórczość” (eklektyzm), która wiąże się i poniekąd wynika z dobrej na ogół znajomości myśli zachodniej;
- duch tolerancji i poszanowania poglądów innych;
- związek filozofii z literaturą (Mickiewicz, Norwid).

Charakterystyczne dla różnych nurtów myśli współczesnej na świecie tendencje personalistyczne są widoczne także w Polsce, a ujawniają się one szczególnie w personalizmie kultury (chodzi o duży wpływ filozofii na kulturę).

Polska była i jest krajem chrześcijańskim, w którym religia odgrywała i nadal odgrywa ważną rolę. Rzutuje to również na filozofię.

Do XVIII w. publikacje filozoficzne ukazywały się przeważnie po łacinie, która wtedy była językiem międzynarodowym ludzi wykształconych. Stąd możliwość wpływania na innych była poniekąd łatwiejsza niż współcześnie.

Dzięki Szkole Lwowsko-Warszawskiej, która miała powiązania z tradycją arystotelesowską przez Franza Brentano (1838-1917; założyciel Szkoły Kazimierz Twardowski był w Wiedniu jego uczniem), a w szczególności dzięki znakomitemu rozwojowi różnych gałęzi logiki, filozofia w Polsce osiągnęła – na ogół biorąc – wysoki poziom ścisłości i samoświadomości metodologicznej.

W świetle powyższych wywodów uprawnione jest twierdzenie, że poziom polskiej filozofii – podobnie jak gdzie indziej – był i jest zróżnicowany. Biorąc zaś pod uwagę najlepsze jej osiągnięcia, nie ustępuje ona filozofii zachodniej.

Perspektywy

Warto wreszcie podać kilka informacji na temat „ruchu filozoficznego” we współczesnej Polsce. Z *Informatora filozofii polskiej* (Kraków 2004, s. 8) dowiadujemy się, że „[...] w Polsce mamy ok. 220 profesorów tytułarnych filozofii oraz 350 doktorów habilitowanych. Łączna liczba akademickich wykładowców filozofii wynosi ok. 1500 (łącznie z doktorantami). Są oni zatrudnieni w 23 jednostkach prowadzących filozoficzne studia różnego typu oraz ok. 160 zakładach prowadzących dydaktyczną działalność usługową. Każdego roku ok. 60 osób uzyskuje doktorat z filozofii, a ok. 30 habilituje się. Nominację profesorską uzyskuje zaś co roku ok. 8 osób. [...] Jeśli dodać do tego, że mamy ok. 30 akademickich czasopism filozoficznych i drugie tyle serii wydawniczych, a także własną potężną encyklopedię filozoficzną [...] to można powiedzieć, że pod względem instytucjonalnym i wydawniczym mamy to, czego nam potrzeba. Czy pod względem intelektualnym również?”

Wzmiankowana wyżej *Powszechna Encyklopedia Filozofii* (t. 1-10, Lublin 1999-2009) już się ukazała. Rozciąga ona swój wpływ także na inne kraje, zwłaszcza na kraje sąsiednie, gdzie język polski jest szerzej znany. Polskie Towarzystwo Filozoficzne założone w 1906 r. we Lwowie przez Kazimierza Twardowskiego działa do dzisiaj. Dużą aktywność w dziedzinie filozofii wykazuje Polska Akademia Nauk i Polska Akademia Umiejętności w Krakowie.

Jak poprawiać kondycję filozofii polskiej

Na koniec kilka sugestii na temat tego, co robić, by poprawiać sytuację filozofii polskiej:

- przyznawać pierwszeństwo filozofii, czyli ograniczać historię filozofii na rzecz właściwej filozofii;
- ulepszać jakość filozofowania;
- zadbać o należytą edukację filozoficzną i ruch filozoficzny w kraju; stąd m.in. postulat nauczania w liceum propedeutyki filozofii;
- publikować w większym zakresie w językach kongresowych (indywidualnie i instytucjonalnie) i zadbać o międzynarodową wymianę publikacji; 10 czasopism już ukazuje się w językach obcych, przede wszystkim po angielsku;
- poznawać i odpowiednio doceniać filozofię polską;
- w celu upowszechniania lepszej znajomości filozofii polskiej za granicą opracować syntetyczne dzieło *History of Polish Philosophy*.

Bibliografia ogólna

Roman Dybowski, *Poland in World Civilization*, New York 1950; Zbigniew A. Jordan, *Philosophy and Ideology. The Development of Philosophy and - Marxism-Leninism in Poland since the Second World War*, Dordrecht 1963; Jan Czerkawski, *Filozofia polska do końca XVIII wieku*, [w:] *Wkład Polaków do kultury świata*, Lublin 1976, s. 163-175; Antoni B. Stępień, *Filozofia polska w wiekach XIX i XX*, tamże, s. 177-191; *Polacy w historii i kulturze krajów Europy Zachodniej*, Poznań 1981; Zbigniew Kuderowicz, *Das philosophische Ideengut Polens*, Bonn 1988; Edward Nieznański, *Polen*, [w:] *Christliche Philosophie im katholischen Denken des 19. und 20. Jahrhunderts*, hrsg. v. Emerich Coreth u. a., Bd. 2, Graz 1988, s. 804-823; Jan Galarowicz, tamże, Bd. 3, Graz 1990, s. 785-798; przekład włoski: *La filosofia cristiana nei secoli XIX e XX*, Roma 1994; Juliusz Domański, Zbigniew Ogonowski, Lech Szczucki, *Zarys dziejów filozofii w Polsce. Wieki XIII-XVII*, Warszawa 1989; *Polish Scientific Philosophy. The Lvov-Warsaw School*, eds. Francesco Coniglione, Roberto Poli, Jan Woleński, Amsterdam 1993; Mieczysław Gogacz, Tadeusz Ślipko, Edward Nieznański, *Polen*, [w:] *Geschichte der philosophischen Traditionen Osteuropas [XX w.]*, hrsg. von Helmut Dahm und Assen Ignatow, Darmstadt 1996, s. 259-386; Krystyna Górniak-Kocikowska, *Poland*, [w:] *Encyclopedia of Phenomenology*, Dordrecht 1997, s. 537-543; Czesław Porębski, *Polish Value Theory*, Kraków 1996; Roman Darowski, *Studies in the Philosophy of the Jesuits in Poland in the 16th to 18th Centuries*, Kraków 1999; Stanisław Janeczek, *Philosophy at the Catholic University of Lublin (KUL). Trends – People – Ideas*, „Forum Philosophicum” 5: 2000, s. 7-20; *Wizerunki filozofów i humanistów polskich. Wiek XX*, red. Jan Szmyd, Kraków 2000; *Polska filozofia powojenna*, red. Witold Mackiewicz, t. 1-3, Warszawa 2001-2005; Jan Woleński, *Philosophy*, [w:] *The Polish Cultural and Scientific Heritage at the Dawn of the Third Millennium*, London 2003, s. 319-343; *Słownik filozofów polskich*, red.

Bolesław Andrzejewski, Roman Kozłowski, wyd. 2, Poznań 2006; *Historia filozofii polskiej. Dokonania – Poszukiwania – Projekty*, red. Anna Dziedzic i in., Warszawa 2007; *Polskie etos i logos*, red. Jan Skoczyński, Kraków 2008.

Opracowanie ukazało się w dziele zbiorowym: *Wkład osiągnięć polskiej nauki i techniki do dziedzictwa światowego*, red. I. Stasiewicz-Jasiukowa, Wyd. WAM – PAN, Kraków-Warszawa 2009, s. 251-278.